บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

บทละครสันสกฤตเรื่องแรกที่ผู้วิจัยได้อ่านก็คือบทละครเรื่อง "อภิชญาน-ศกุนตลา"[๑] ซึ่งมีฉันท์บทแรกเป็นสรัคธราฉันท์ (สรคฺธรา) มีความยาว ๔ บาท เป็นคำสรรเสริญและขอพรจากพระศิวะ แต่งด้วยถ้อยคำอันไพเราะ มีสัมผัสอักษรตลอดทั้งบท ฉันท์บทนี้เรียกว่า "นานที"[๒]

แม้ว่านานทีจะเป็นเพียงคำประพันธ์บทสั้น ๆ แต่ก็เป็นที่สะดุดตาด้วยเป็นบทเริ่มต้นของบทละครที่ประกอบด้วยคำอำนวยพรสรรเสริญเทพเจ้า ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นมงคลศักดิ์สิทธิ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชาธิบายประกอบพระราชนิพนธ์แปลเรื่องศกุนตลาว่า

---

[๑]บทละครเรื่อง อภิชญานศกุนตลา นี้ เป็นหนังสืออ่านในวิชาสันสกฤต ๔ ของหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาภาษาบาลี - สันสกฤต ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาอยู่.

[๒]มีคำว่า "นานทยันเต" (nāndyante) อยู่ในวงเล็บท้ายบท ซึ่งแปลความหมายว่า ครั้นเมื่อนานทีสิ้นสุดแล้ว.

> เรื่องละคอนสันสกฤตทุกเรื่องต้องเริ่มด้วยคำไหว้พร เรียกว่า นานที... การไหว้พรข้างต้นนั้น ตรงกับบทไหว้ครูของพวกมโนราห์ เป็นธรรมเนียมพวกมโนราห์ ถ้าไม่ได้ไหว้ครูก่อนแล้วไม่ลงมือเล่น เขาใจว่าคงจะจำอย่างครูเขามานั่นเอง[๑]

ผู้วิจัยได้ไปค้นดูตำรา นาฏยศาสตร์ ของอินเดีย และบทละครสันสกฤตเท่าที่หาได้ในเมืองไทยก็พบว่า ตำรา นาฏยศาสตร์ ของอินเดียทุกเล่ม กล่าวถึงบทนานทีและบทนานทีก็ปรากฏอยู่ในตอนต้นของบทละครสันสกฤตสมัยโบราณด้วย เช่นเดียวกับบทละครเรื่องอภิญาณศกุนตลา เนื่องจากไม่เคยมีผู้ใดได้ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องนานทีมาก่อน ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจจะศึกษาเรื่องนานทีที่กล่าวไว้ตามตำราการละครและการประพันธ์สันสกฤต และวิเคราะห์บทนานทีจากบทละครสันสกฤตที่พอจะหาได้บางเรื่อง

วัตถุประสงค์และขอบข่ายของการวิจัย

การศึกษาเรื่องนานทีในบทละครสันสกฤตนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ

ก. เพื่อศึกษาให้รู้และเข้าใจเรื่องนานทีที่กล่าวไว้ในตำราการละครและการประพันธ์สันสกฤต ๕ เล่ม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และมีในห้องสมุดในเมืองไทย ได้แก่

๑. นาฏยศาสตร์ ของภรตมุนี ซึ่งเป็นตำรานาฏยศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย สันนิษฐานกันแล้วสรุปความเห็นว่า คงจะแต่งขึ้นในสมัยประมาณ

---

[๑]สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา – มัทนพาธา – ท้าวแสนปม – ประมวลสุภาษิต, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๗๑ – ๗๒.

๑๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ถึงคริสตศตวรรษที่ ๔[๑]

๒. ทศรูป ซึ่งธนัญชัยเป็นผู้แต่ง ประมาณระหว่างคริสตศตวรรษที่ ๑๐[๒]

๓. นาฏยทรรปณะ ซึ่งรามจันทร์ และกุณจันทร์ เป็นผู้ร่วมกันแต่งในสมัยประมาณระหว่าง ค.ศ. ๑๑๐๐ – ๑๒๐๐[๓]

๔. ภาวประกาศะ ซึ่งศารทาตนัยเป็นผู้แต่ง ในราว ค.ศ.๑๑๗๕–๑๒๐๐[๔]

---

[๑] P.V. Kane, History of Sanskrit Poetics 4th ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), p. 41.

M. Winternitz, A History of Indian Literature Vol. III, part I. Classical Sanskrit Literature, translated from the German by Subhadra Jha. 2d ed. (Delhi Motilal Banarsidass, 1977), p. 11, fn. 2.

[๒] Dhanamjaya, The Dasarupa A Treatise on Hindu Dramaturgy, translated by George C.O. Haas (Delhi : Motilal Banarsidass, 1962), p. XXI.

[๓] P.V. Kane, History of Sanskrit Poetics, p. 423.

[๔] P.V. Kane, History of Sanskrit Poetics, p. 427.

๕. สาหิตยทรรปณะ ซึ่งวิศวนาถแต่ง ประมาณคริสตศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๔[๑]

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้ The Laws and Practice of Sanskrit Drama ของ สุเรนทรนาถศาสตรี แห่งคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัลลาฮาบัด ประเทศอินเดีย ซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๖๑ และ The Indian Theatre ของ จันทรภันคุปต์ ประกอบการค้นคว้าด้วย

ข. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของบทนานที ในด้านลักษณะคำประพันธ์ เทพเจ้าที่กวีกล่าวสรรเสริญ คำสรรเสริญเทพเจ้า และคำอำนวยพรอันไพเราะที่ประกอบด้วยอลังการต่าง ๆ ซึ่งกวีใช้ในบทละครสันสกฤต ๑๖ เรื่อง ที่กวีอินเดียผู้มีชื่อเสียงในสมัยโบราณแต่งไว้ ดังนี้

๑. เรื่อง มฤจฉกฏิกา (มฤจฉกฏิกา) ของ ศูทรกะ (ศูทรกะ) นักศึกษาวรรณกรรมบทละครสันสกฤตส่วนมากลงความเห็นว่า มฤจฉกฏิกา เป็นบทละครที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาบทละครสันสกฤตที่แพร่หลาย แต่งในสมัยประมาณคริสตศตวรรษที่ ๒ – ๖[๒]

---

[๑] A Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in Its Origin, Development Theory & Practice, reprinted (Oxford : Oxford University, 1970), p. 395.

M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III. part 1. p. 34 fn. 4.

[๒] Montgomery Schuyler, A Bibliography of Sanskrit Drama, (New York : The Columbia University, 1906), p. 6.

M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 250 fn. 2.

๒. เรื่อง วิกรโมรวศี (วิกฺรโมรวศีย) อภิชฺญานศกุนตลา (อภิชฺญานศากุนตลม) และ มาลวิกาคนิมิตร (มาลวิกาคนิมิตฺร) ของ กาลิทาส (กาลิทาส) สมัยของกวีผู้นี้ใกล้เคียงกันกับสมัยของภรตมุนี ผู้แต่งตำรานาฏยศาสตร์ และกวีภาสะ แต่ก็ไม่มีใครกำหนดได้แน่นอน[๑] เอ. บี. กีท กำหนดไว้ว่า ประมาณ ค.ศ. ๔๔๙ หรือ ค.ศ. ๖๓๔[๒] ผู้เขียนประวัติวรรณคดีสันสกฤตบางคน คิดว่ากาลิทาสอยู่ในสมัยประมาณ ๑ ศตวรรษ ก่อนคริสตศักราช แต่บางคนก็ว่า ประมาณคริสตศตวรรษที่ ๕[๓]

๓. เรื่อง รัตนาวลี (รตฺนาวลี) ปริยทรรศิกา (ปริทฺรศิกา) นาคานันทะ (นาคานนท) ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของ พระเจ้าศรีหรรษะเทวะ (ศรีหรฺษเทว) กษัตริย์แห่งฐาเนศวร (สถาเนศฺวร) ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในครึ่งแรก ของคริสตศตวรรษที่ ๗[๔] สมัยของราชกวีพระองค์นี้ หนังสือประวัติวรรณคดีสันสกฤต

---

[๑] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I pp. 56 - 57.

[๒] A Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory & Practice, pp. 143 - 147.

[๓] Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Literature, 1 st. ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), p. 49.

[๔] Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, 3 rd. ed. (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1972), p. 364.

หลายเล่มมีกล่าวไว้เหมือน ๆ กัน[๑]

๔. เรื่อง อุตตรจริต[๒] (อุตฺตรจริต) มหาวีรจริต (มหาวีรจริต) และ มาลตีมาธวะ (มาลตีมาธว) ซึ่ง ภวภูติ กวีที่อยู่ในสมัยประมาณคริสตศตวรรษที่ ๗ – ๘[๓] แต่งไว้

๕. เรื่อง มุทรารากษส (มุทฺรารากฺษส) ของ วิศาขทัตตะ (วิศาขทตฺต) บรรดาผู้เขียนประวัติวรรณคดีสันสกฤต ไกกำหนดสมัยที่วิศาขทัตตะแต่งไว้ต่าง ๆ กัน มีความเห็นอยู่ ๒ ประการว่า วิศาขทัตตะผู้นี้น่าจะเป็นกวีที่อยู่

---

[๑] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 59 fn. 1.

A. Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development theory & Practice, p. 170.

Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Literature, pp. 96 - 97.

[๒] อุตตรจริต มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า อุตตรรามจริต (อุตฺตรรามจริต)

[๓] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III. part I. p. 286.

A. Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory & Practice, p. 186 - 187.

Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 368.

Horace Hayman Wilson, Selected specimens of the Theatre of the Hindus, 3d ed. (London : Ballantyne & Company, 1871), p. 25.

ในคริสตศตวรรษที่ ๔ – ๕ หรือร่วมสมัยกันกับกาลิทาส และอีกความเห็นหนึ่งว่าคงอยู่ในคริสตศตวรรษที่ ๗ – ๙[๑] นี้ แต่ใน A History of Sanskrit Literature ของอาเธอร์ เอ.แมคโดเนลกำหนดระยะเวลาไว้ว่าไม่ควรจะหลัง ค.ศ. ๘๐๐[๒] ส่วนในหนังสือ A Bibliography of Sanskrit Drama ของมอนต์โกเมรี่ สกายเลอร์ กำหนดว่าบทละครเรื่องนี้คงแต่งในราว ค.ศ. ๑๐๐[๓]

๖. เรื่อง เวณีสัมหาระ (เวณีสมหาร) ซึ่ง ภัฏฏนารายณะ (ภฏฺฏนารายณ) แต่งในระหว่างปลายคริสตศตวรรษที่ ๗[๔] ประวัติวรรณคดีสันสกฤตของ เอ.บี.คีท และอาเธอร์เอ.แมคโดเนล มีกำหนดสมัยของกวีผู้นี้ว่าประมาณก่อน ๘๐๐ A.D. และ ๘๔๐ A.D[๕]

---

[๑] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 259.

Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Literature, p. 112.

[๒] Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 368.

[๓] Montgomery Schuyler, A Bibliography of Sanskrit Drama, p. 11.

[๔] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 61 - 62.

[๕] A Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory & Practice, p. 212.

และ Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 369.

๗. เรื่อง วิทธศาลภัญชิกา (วิทธศาลภญชิกา) ของ ราชเศขร (ราชเศขร) ซึ่งแต่งในราวคริสตศตวรรษที่ ๙ – ๑๐[๑]

๘. เรื่อง จัณฑเกาศิกา (จณฑเกาศิกา) ซึ่ง กเษมีศวร (เกษมีศวร) แต่ง มีการกล่าวถึงสมัยที่แต่งว่าอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้า "มหิปาล–ภูวไนกมัลละ แห่ง กานยกุพชะ (Bhuvanāikamalla of Kānyakubja) ซึ่งอยู่ในราวคริสตศตวรรษที่ ๙ – ๑๐[๒] และประวัติวรรณคดีสันสกฤตของอาเธอร์ เอ. แมคโดเนล และวินเทอรนิตซ์ ก็มีกล่าวไว้เช่นเดียวกัน[๓]

---

[๑] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 62.

ดู Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 369.

A Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory & Practice, p. 232.

Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Literature, p. 23.

Montgomery Schuyler, A Bibliography of Sanskrit Drama, p. 11.

[๒] Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Drama, p. 61.

[๓] Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 369.

๙. เรื่อง มหานาฏกะ (มหานาฏก) หรือ หนุมานนาฏกะ (หนุมานนาฏก) ซึ่งประเพณีถือว่า ทาโมทรมิศระ (ทาโมทรมิศร) เป็นผู้รวบรวมบทละครเรื่องนี้ ในสมัยคริสตศตวรรษที่ ๑๐ – ๑๑[๑] แต่วินเตอรนิตซ์กำหนดว่าไม่เกิน ค.ศ. ๘๕๐[๒]

๑๐. เรื่อง ประสันนราฆวะ (ประสนนราฆว) ซึ่ง ชยเทวะ (ชยเทว) เป็นผู้แต่ง กวีผู้นี้มีชื่อพ้องกับชยเทวะ ผู้แต่ง "คีตโควินท์" บทร้อยกรองที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ส่วนสมัยของชยเทวะผู้แต่งบทละครเรื่องประสันนราฆวะนี้ ไม่ปรากฏแน่นอน แต่ เอ.บี.คีท คิดว่าแต่งในราวคริสตศตวรรษที่ ๑๓[๓] และวินเตอรนิตซ์ กล่าวถึงสมัยของชยเทวะไว้สองประการ คือ ประมาณ

---

[๑] Horace Hayman Wilson, Selected Specimens of the Theatre of Hindus, p. 373.

Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 369.

Montgomery Schuyler, A Bibliography of Sanskrit Drama, p. 12.

[๒] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part 1, p. 301.

[๓] A. Berriedale Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory & Practice, p. 244.

คริสตศตวรรษที่ ๑๓ และคริสตศตวรรษที่ ๑๗[๑] ซึ่งเป็นความเห็นที่ห่างไกลกันมาก โคเท่และการเว (Gode and Karve) กล่าวไว้ใน The Practical Sanskrit English Dictionary ว่า ชยเทวะมีชีวิตอยู่ไม่ก่อนคริสตศตวรรษที่ ๑๒[๒]

บทนานทีทั้งหมดของบทละครทั้ง ๑๖ เรื่องนี้ ผู้วิจัยได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ที่ภาคผนวก

ส่วนการวิเคราะห์อลังการต่าง ๆ จากบทนานทีทุกเรื่อง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ โดยยึดตำราอลังการศาสตร์ของ มัมมฏะ (มมฺมฏ) วิศวนาถ (วิศฺวนาถ) และวากฺภฏะ (วาคฺภฏ) ซึ่งเป็นตำราที่รู้จักกันแพร่หลายและหาได้ในเมืองไทย ควบคู่ไปกับคำอธิบาย ซึ่งอยู่ตอนท้ายของบทละครแต่ละเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากอลังการเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งสุนทรียะของกวีแต่ละท่าน ซึ่งเป็นคนอินเดีย การที่จะตีความหมายของภาษาที่เป็นโวหารได้อย่างซาบซึ้งนั้น จำเป็นจะต้องใช้เวลาอย่างมากมาย ในการศึกษาวรรณคดีอินเดีย หรือมิฉะนั้นก็ต้องอาศัยการถ่ายทอดที่ดีจากผู้ที่ศึกษามาแล้วอย่างชำนาญ จนสามารถเขียนคู่มือประกอบการอ่านบทละครได้

---

[๑] M. Winternitz, A History of Indian Literature, Vol. III part I, p. 300 fn. 1.

[๒] P.K. Gode & C.G. Karve, The Practical Sanskrit - English Dictionary, (Poona, Prasad Prakashan, 1959), Appendix B, p. 34.

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

การวิจัยนี้ทำให้ได้รู้ลักษณะและความสำคัญของนานที ในตำราการละคร และการประพันธ์สันสกฤต ได้รู้ถึงความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและประเพณี การประกอบพิธีนานทีในพิธีเบิกโรงก่อนการแสดงละครสันสกฤต ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำมาเปรียบเทียบกับประเพณีการแสดงละครไทยและละครของชาติอื่น ๆ ในโอกาสต่อไป ยิ่งกว่านั้นยังได้รู้ถึงแนวคิดและการใช้โวหารในการประพันธ์บทนานทีของกวีอินเดีย ทำให้เกิดความรู้ความคิดทางด้านการประพันธ์กว้างขวางขึ้น สามารถจะนำไปใช้เป็นประโยชน์ ในการศึกษาลักษณะคำประพันธ์สันสกฤตได้

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ผู้วิจัยได้ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนานทีจากตำราการละครและการประพันธ์ดังกล่าวแล้ว และหนังสือที่กล่าวถึงการละครของอินเดียที่มีการรวบรวม เรียบเรียง ทั้งที่เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๒. รวบรวมบทนานทีที่มีอยู่ตอนต้นของบทละครสันสกฤตที่มีชื่อตามลำดับสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยคริสตศตวรรษที่ ๕ – ๑๒

๓. แปลนานทีทุกบทเป็นภาษาไทย

๔. วิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์และความไพเราะของบทนานทีตามตำราการละครและการประพันธ์สันสกฤต ศึกษาค้นคว้าเรื่องเทพเจ้าบางพระองค์ที่กล่าวสรรเสริญในบทนานทีจากวรรณคดีสันสกฤต คือ มหาภารตะ รามายณะ กุมารสัมภวะ และคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ เช่น ศิวปุราณะ วิษณุปุราณะ และอัคนิปุราณะ และหนังสือที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่รวบรวม เรียบเรียง และแปลเป็นภาษาอังกฤษและไทย